

A művészet

Fuchs Péter

kibernetikája

Mindannyian rendelkezünk gyűjteményekkel: kedvenc DVD-k, CD-k, esetleg szalvéták vagy bakelit hanglemezek. Szeretjük a közelünkben tudni azokat az emberi produktumokat, amelyeket szeretünk, amelyek hatnak ránk és erőt adnak, felemelnek, meghatnak, érzelmi alapú esztétikai élményben részesítenek még ismételten is. Kevesünknek van viszont privát múzeuma, amelyben kedvenc festményeit, szobrait, befőttesüvegbe zárt konceptműveit, sokcsatornás videóinstallációit tartaná.

Részemből a saját privát múzeumom két teremre oszlik. Az egyik a könyvespolc azon szintje, amelynek egy kicsit nagyobb a vertikális távolsága, hiszen ide férnek be a nagyalakú, színes művészeti albumok, a másik pedig webböngésző interneten tárolt könyvjelzői, azon belül is az *art* és *portfolio* csoportok. Ez az én személyes képzőművészeti gyűjteményem, múzeumom. Más nem ilyen szerencsés: egyik régebbi munkahelyemen, a budapesti Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeumnak helyet adó Művészetek Palotájában találkoztam egy középkorú mérnökkel, aki – legalábbis állítása szerint – gyakran, hetente meglátogatta a múzeum állandó kiállítását, minden egyes alkalommal visszatérve egy bizonyos mű, Picasso *Matador Női Akttal, 1970* című festménye tanulmányozásához. Számára – tette hozzá – ez a kép megnyugvás, őszinte élmény: képes a legnagyobb zűrzavarban erőt meríteni Picasso művészetéből. Ezt a lelki táplálást talán az is megkönnyíti, hogy a műalkotás és környezete muzeológiai eszközökkel gazdagon ellátott: a kiállítóhely hat darab ülőalkalmatosságából pont a Picassók terében található kettő, illetve az ablakok speciális elhelyezése révén, a nap legnagyobb részében ebben a terembe érkezik egyedül valódi, természetes fény, szakrális teret kölcsönözve a Picassók terméké.

– „Érdekes – válaszoltam a Picasso-képet vallásos tisztelettel méltató gépészmérnök szavai hallva –, én inkább albumokat szoktam nézegetni.” Otthon, esténként, amikor a fényes papíron bántóan tükröződik az olvasólámpa égőjének fénye, de legalább én szabom meg, melyik képet mikor és mennyi ideig tanulmányozhatom. Persze én is járok múzeumokba, itthon, munkámból kifolyólag és szerete a világon, ha kulturális turistaként végigrobogok egy-egy város kiállítóhelyein. Viszont ekkor, múzeumlátogatásaim alkalmával nem szoktam turistacsoportokkal versengeni Rembrandtok és Leonardók megpillantásáért, tanulmányozásáért, hiszen ha ezt akarom tenni, inkább antikváriumok leértékelt példányait vadászom, mint egy túlszűfolt múzeumban várom, mikor lépnek tovább azok a láthatóan teljesen dezorientált emberek, akik éppen azelőtt a kép előtt próbálják kitalálni, melyik emeleten és kiállításon tartózkodnak épp. Eltévedtek szegények, de nem hibáztatom őket, hiszen nem nézhet kiállítás mindenki úgy, mint ahogy Goethe, aki előre megírta a gyűjtőnek, melyik képet akarja tanulmányozni, majd egyheti utazástól megfáradtan lerogyott a kiválasztott kép elé, két napig nézte, majd ügyet sem vetve a többi alkotásra, hazautazott.

Valahogy olyan érzésem van, hogy ők, a múzeum eltévedt turistái, akik valamiféle kulturális tájfutáson vesznek részt (ki talál több ismerős nevet/képet), azok máshogy tanultak képeket

nézni, mint Goethe, és azt gondolom, ez a tanulási folyamat lényegileg határozza meg azt, hogyan érzékelik a művészetet mint rendszert, azaz hogyan érzékeljük a művészet kibernetikáját.

Művészet kibernetikáján, azaz rendszerleírásán azt a jelenséget értem, ahogyan egy-egy műkedvelő hozzáfér a művekhez, mind időbeli, mind térbeli, illetve mediális síkon. Időbeli síkon, abban az értelemben, hogy mikor és milyen művekkel, milyen sorrendben találkozik élete folyamán, hogyan tanulja meg a művekkel való találkozást, és hogyan épülnek egymásra a képzőművészettel kapcsolatos élmények a befogadó számára. Térbeli értelemben értve a kibernetikus rendszer annak a kutatása, a térben hogyan helyezkednek el a képzőművészeti alkotások, illetve lehetséges-e ettől a térbeli rendszertől elvonatkoztatni. Szorosan kapcsolódik ehhez a térbeli elvonatkoztatáshoz a mediális sík, amellyel e rövid írásom is foglalkozik, és amely a következő kérdést feszegeti: kiváltható-e a műalkotások térbeli elhelyezése mediálisan, azaz milyen viszonyban van egy Flickr-felvétel egy szoborral, vagy egy festészeti album reprodukciói és egy Wikipedia-galéria tartalma a sosem látott eredeti olajfestményel.

Az idő és tér együttthatói: A tanulás szerepe a képzőművészet kibernetikájában

Úgy tűnik, a művészeti tanulási folyamat a múzeumban tévelygő turisták számára abból áll, hogy jelképesen összegyűjtik a múzeumi folyosókon azokat az alkotásokat, amelyeket olyan jól ismernek már reprodukciókból, hirdetésekéből, aztán hazaviszik az élményeket és jól elfelejtik őket. Persze lehet, hogy egy-két rettentő hosszúra nyúló élménybeszámoló közepette felsorolják hány múzeumban jártak, és hány kiállítóintézményt hagytak ki körútjuk során – „mert ugye AZ már túl sok lett volna egy napra”.

A képzőművészeti tanulás és fogyasztás folyamata meghatározza a birtoklás, vagy legalábbis szellemi birtoklás folyamatát is, olyan értelemben, hogy azokat a műtárgyakat, emlékeket hozzuk haza, amelyek – a tájfutás hasonlatnál maradva – a leginkább meghatározó mérföldkövek voltak múzeumi látogatásunk során. Plakátok, képeslapok, albumok formájában a képzőművészeti tárgyak nagy része birtokunkba kerül, igaz, a tucatmásolat látszólag jelentéktelen formájában. Otthoni gyűjteményem, sőt, saját személyes tanulási folyamatom nagy része éppenséggel ezekből a másodrangú másolatokból, tárgyakból áll, hovatovább kedvenc műveim nagy részét nem is láttam eredetiben, illetve nem is vágyom erre, hiszen jó minőségű kópiáik – gyűjteményem büszkeségei – karnyújtásnyira, vagy egy kattintásnyira vannak tőlem. De akkor ha én mint szakember nem az eredetivel találkozom, mit várjak el attól, aki talán kevésbé művelt képzőművészeti, illetve műveltsége nálam kevesebb közvetlen élményből táplálkozik? Mert ugye ne felejtjük, hogy a művészeti „tájfutás” erősen territorialis, már abban az esetben, ha az eredetikkel akarunk találkozni, és olyan feladat elé álltja a műkedvelőt, amely komoly időbeli és anyagi áldozatokat követel.

Úgy tűnik, a képzőművészeti nyelvet, hasonlóan, mint például a színházi vagy filmnyelvet, tanulni kell, és ez a tanulás összetett időbeli és térbeli folyamat, melynek során találkozni kell kedvenc, vagy csak éppen átlagos, de egy adott korszakra jellemző művekkel, értelmezésekkel, tapasztalatokkal. Természetesen mindezt nem egy megadott sorrendben és hierarchiában, hanem mindenkinek személyes igényei, tanulási preferenciája szerint. Mert mint minden tudás, a kortárs művészet rendszere is egy tanulandó, elsajátítandó tudáshalmaz.

Arra most nem térek ki, mekkora különbség van egy hagyományos alsó- és középiskolai oktatási modell és a nemzetközi kortárs művészet intézményrendszere között. Nem csoda hát, hogy látszólag oly kevés elismertséget tudhat magáénak be a kortárs művészet területe, és szinte statisztikai hibahatár alá esik a terület ismertsége.¹

Mégis, ezzel együtt azt állítom, hogy léteznek bejáratok ezekre a „szövegekre”, elsősorban a felsőoktatáson és bizonyos alternatív, vagy ha tetszik ellenkultúrákon keresztül.

A tanulási-oktatási folyamatra talán a legjobb példa az, hogy az államszocializmusban, amikor a könyvkiadás központi irányítás alatt állt, milyen meghatározó erejűvé vált E. H. Gombrich *A Művészet története* (Gondolat, 1978) vagy Herbert Read *Modern Szobrászat és Modern festészet* (mindkettő Corvina-kiadás) című

¹ „Az NKA megbízásából az ez év augusztusában végzett Szonda Ipsos-kutatás egyéb kérdések mellett – azt tudakolta, vajon a magyar festők, szobrászok közül kiket kedvelnek a kérdésekre választ adók.

Az 1500 fős minta fele arra a kérésre, hogy »soroljon fel három magyar festőt, vagy szobrászt« nem tudott válaszolni. A nem válaszolók kisebb részének – saját bevallása szerint – nincs kedvence, ezért nem válaszolt. A többség azonban az ennél rosszabbnak ítéltető »nem tudja« válasz megadásával élt. Az értékelhető válaszokból az derült ki, hogy a XIX. századi festők visznek el minden érmet. Munkácsy Mihályt a válaszadók 35 százaléka sorolta az első helyre. A képzeletbeli dobogóra Szinyei Merse Pál és Csontváry Kosztka Tivadar fért még fel, közel azonos, 13 illetve 12 százalékos említéssel. A többi említett alkotók esetében a XIX. századi és a XX. század eleji piktúra képviselői kerültek ki győztesen, mint például Rippl-Rónai József, Paál László vagy Székely Bertalan. Bizonyos értelemben más kategóriát képviselhetnek olyan művészek, mint Szász Endre, Vasarely, tegyük hozzá, a maguk 2-2 százalékos kedveltségével. Figyelemre méltó, hogy az 1 százalékos említési arányt egyetlen kortárs magyar művész sem érte el.

Az okok nyilván sokfélék lehetnek, a képzőművészetet kedvelők korcsoportos megoszlásától kezdve egészen addig, hogy melyik klasszikusnak volt az elmúlt években nagy kiállítása, és ennek híre milyen intenzitással volt jelen a hazi médiában. Az életkor mint magyarító tényező abból is kitűnik, hogy a 33 év alattiak 58 százaléka nem volt mondanivalója a kérdésre, míg az 50 és 65 év közöttiek esetében ez a negatív arány 45 százalékra csökken. (Persze ez is döbbenetesen magas.) Még inkább döntő – nem meglepő módon – az iskolai végzettség. A nyolc általánosnál nem magasabb végzettségűek háromnegyede elutasította a kérdés megválaszolását. A diplomások esetében viszont lényegében ugyanilyen arányban voltak hajlandók és képesek a válaszadásra. Míg a diplomások 97 százaléka, addig az alacsony iskolai végzettségűek közül mindössze 16 százaléka volt az, aki az előbbieken említetteken kívül meg tudott nevezni »kedvelt« magyar festőt. Mint majd minden művészeti terület esetében, a nők válasza ez alkalommal is nagyobb arányban volt értékelhető, mint a férfiaké, miközben a két nem között a gyakoriságon túl semmilyen »ízlésbeli« különbség nem fedezhető fel.” Forrás: *A konzervatívizmus ígézetében – Egyetlen kortárs sincs a legkedveltebb magyar képzőművészek között*, http://www.nka-kincstar.hu/nagyito_olv.html?id=286&pid=5

könyvei már csak azért, hogy számunkra ezek a kötetek voltak elérhetőek.

Bár ezek az élmények, olvasmányok nem feltétlenül meghatározóak, nagyban befolyásolhatják, mit és hogyan látunk, tapasztalunk e területen, illetve azt, hogy véges időnkben, azaz abban az időintervallumban, amelyet kulturális jellegű programokra elkülönítünk, például egy-egy külföldi látogatás alkalmával, milyen vizuális élmények érnek. Ezeket az élményeket aztán mint a filmeket, amelyek nagyon tetszettek, közel akarjuk tudni magunkhoz, azaz gyűjtjük, polcra tesszük, hogy bármikor elő tudjuk venni őket és élvezhessük.

Valamint ezek a tanulási élményeink befolyásolják azt is, milyen új művek felé fogunk fordulni, milyen új típusú befogadásra leszünk nyitottak, végső soron milyen művekkel vesszük körül magunkat.

A mediális rendszer szerepe

A kortárs művészettel való találkozás egyik legfontosabb területe nem a múzeum, hanem a könyvesbolt. Nem a könyvtár, hanem csak és kizárólag a könyvesbolt, mivel ez utóbbi a nyilvánosság szempontjából „elő” van, kézenfekvő a látogatása, ha kulturális termékek beszerzésére vágyunk. Nagy, színes, fényes papírú albumok sorakoznak a polcokon, nagyon furcsa és szakmai szempontból gyakran problémás szövegekkel, amelyeket szerencsére úgysem olvas el senki sem. Ezek a könyvek ugyanis egy narratívát adnak össze, az egyéni kis válogatásoktól a nagy, huszadik, huszonegyedik század művészetét felvonultató albumokig, és higgyék el nekem, rettenetesen nagy káosz uralkodik e téren. Az minimum, hogy nincs konszenzus, hol, mit, hogyan lehet kapni, elérni. Nincs két hasonló könyvesbolt, két hasonló lexikon, két hasonló lehetőség arra, hogy beavatást nyerjünk e területre.

És akkor meg is érkezünk rövid eszmefuttatásom lényegéhez, a lexikális felsoroláshoz, tároláshoz. Nem hinném, hogy bárki vitatná, a gyűjtemény hatalmi szerv. Ki kerül be, ki marad, mely mű hová kerül? Ki dönti el, mi kerül a Taschen Kiadó gyönyörű kivitelű lexikális válogatásaiba, amelyeket szinte minden könyvesbolt polcain megtalálhatunk?

Az új gyűjtemények felé

A gyűjtésnek, tárolásnak van egy sokkal inkább kézenfekvő formája, mint a színes, de drága albumok, mégpedig az internetes oldalak szinte kiismerhetetlen útvesztői.

Nap mint nap új gyűjtemények kerülnek napvilágra, arctalan, önjelölt gyűjtők közösségeinek jóvoltából, akik látszólag semmilyen oktatási folyamatnak nem részesei, hanem az internetes képfolyam ügyes horgászai, akik minden olyan érdekes jelenséget kiemelnek a web forgatagából, amelyet érdekesnek tartanak.

Ezeknek a közösségi oldalaknak a működése nagyjából egyszerűen összefoglalható: már a kiemelés, megmutatás aktuusa egy gyűjtemény részesévé teszi azokat az alkotásokat, amelyeket ezek az oldalak kiemelnek, hiszen már a tény, hogy az adott jelenség figyelmet érdemel, különleges jogokkal ruházza fel.

Tehát amennyiben egy általam *vizuális blog*nak nevezett oldal gyűjteménye körébe von bármilyen szellemi terméket, felveszi „tanulási tantervébe”, belehelyezi saját, éppen a közönsége által definiáltan rangos gyűjteményébe. Az üzenet igen világos szinte minden esetben: „Mi azért posztoltuk ezt meg ezt a tartalmat, de te is érdekesnek találod, nézd meg, beszélj róla, építsd be saját gyűjteményedbe, ha pedig nem találsz érdekesnek, ne látogasd oldalunkat.”

A vizuális blog nem kommentál, nem magyaráz, és nem túri, ha megpróbálják megmagyarázni tartalmát: nemes elitizmussal feltételezi, hogy aki rátévedt weboldalára, azonnal képes is befogadni a „posztolt”, azaz megjelenített tartalmakat.

A kanadai *boingboing.net* (<http://boingboing.net>) például egy ilyen vizuális blog, igaz, rövid ajánlókkel fűszerezik tartalmukat, de például a magyar *Szánalmas.hu* (<http://www.szánalmas.hu>) vagy az amerikai *ffffound* oldal (<http://ffffound.com>) nem fásaszt sem didaktikus leírásokkal, sem kötelező olvasattal, egy-két rendkívül frappáns szó, tag vagy kategóriacímke kíséretében vezetnek a közösség elé a bemutatott tartalmakat. Ez utóbbi, a *ffffound* még alcímében (*Image Bookmarking / Képek könyvjelzőtára*) is a gyűjtés gesztusára utal, ahogyan a *boing-boing* alcíme (*Directory of wonderful things / Csodálatos dolgok tárháza*) is a gyűjtés gesztusára utal.

Az oldalak olvasói mint valamiféle kulturális csomópont-hoz, visszatérnek ezekhez a magasan specializált gyűjteményekhez, odaszoknak azokhoz az oldalakhoz, melyeket tetszetősnek találnak, felveszik saját könyvjelzőik közé, privát gyűjteményt, ha tetszik, újabb és újabb kis múzeumokat hozva létre, amelyeket, amennyiben ezt nyilvános felületen teszik, más, újabb olvasók továbbvehetnek.

Mint ahogyan elnevezésük is mutatja, a vizuális blogok elsősorban olyan információkkal foglalkoznak, amelyeknek egyértelmű vizuális megjelenése van, vagy legalábbis könnyen köthetőek egy képhez vagy mozgóképhez. Ez nem jelenti azt, hogy az írott szónak kevesebb létjogosultsága lenne ezeknek az oldalakon, ellenben elősegíti az elsősorban vizuális élmények, így kortárs művészeti produktumok terjedését.

Eme oldalak látogatói már nem képeslap vagy album formájában emelik be gyűjteményükbe a számukra kedves filmeket, szövegeket, képeket, hanem digitális könyvjelzők formájában, amelyek a látogató saját gyűjteményének részét képezik.

Számos olyan művész létezik, aki számára ezekben a vizuális blogokban, például a *We make Money Not Art* blogban (<http://www.we-make-money-not-art.com>) való megjelenés fontosabb cél, mint egy Gargosian Galériában rendezett kiállítás, legalábbis a blog főszerkesztő/alapítója, Régine Debatty belga blogger szerint².

Értelemszerűen csak az válhat eme gyűjtemények részévé, amelynek valamilyenfajta digitális megnyilvánulása létezik, akár fénykép, videó vagy multimédiás weboldal formájában. Éppen

ez az a vékony sáv, melynek mentén a kortárs művészeti produktumok beszivárognak ezekbe a modern wunderkammerekbe, a reneszánsz úri gyűjtemények modern megfelelőibe, és válnak a jelen és talán a jövő meghatározó gyűjteményeivé, illetve épülnek bele egy nemzetközi tanulási folyamatba, melynek legfontosabb hatása az lehet, hogy átíródik a kortárs művészeti rendszerbe való belépés rendszere, átalakul a kortárs művészet kibernetikája.

Nekem is megvan a saját gyűjteményem, de nemcsak magukról a kulturális jelenségekről, hanem magukról a gyűjteményekről; amelynyiben írásom felkeltette érdeklődését, tekintse meg szubjektív gyűjteményemet ABC-sorrendbe rendezve az alábbi weboldalon: <http://delicious.com/peterfuchshu/visualblog>.

Minél magasabb a szám az adott link felett, annál többen mentették el a *del.ici.ous* (<http://delicious.com>) könyvjelző rendszerében az adott oldalt.

² Sarah Cook interjúja Régine Debatty bloggerrel, <http://www.crumbweb.org/getInterviewDetail.php?id=28&op=3>